

Overdenking op 27 augustus 2023; ds. Carel van der Meij

Lezingen: Numeri 13: 1-3, 22-28, 32-33; 14: 6-8; Mattheus 13: 31-33

Overdenking

Gemeente van Jezus Christus,

Het ligt een beetje voor de hand om over die tien verkenners, die de grens naar het Beloofde Land maar liever niet oversteken, te spreken als een stel angsthazen. Ze durven niet. Dat zeggen we terwijl we hen met de vinger nawijzen. Maar als we bij het horen van dit verhaal niet verder komen dan dat doen we de Bijbel tekort. Want dan blijven we zelf buiten schot. Terwijl we bij dit verhaal naar mijn idee meer een spiegel voorgehouden krijgen dan we misschien denken.

Laat ik daarom maar eens beginnen met een onverwachte rabbijnse kijk op die tien verspieders. Die visie kwam ik tegen in het boek dat de helaas veel te vroeg aan corona overleden Engelse rabbijn Jonathan Sacks over het Bijbelboek Numeri geschreven heeft. Jonathan Sacks schrijft over een rabbijn die een paar eeuwen terug iets heel anders schreef over die tien verspieders dan we in de regel horen. We horen vaak dat ze bang waren en dachten dat het nooit zou lukken om een plek onder de zon in het Beloofde Land te krijgen. Maar deze rabbijn was de tegenovergestelde mening toegedaan. Volgens hem waren de tien verspieders bang om succes te hebben. Ze dachten dat het zeker zou lukken om een plek in het land te veroveren. En daar zaten ze helemaal niet op te wachten. Ze hadden het immers prima voor elkaar, daar aan de grens van het Beloofde Land. Ze aten van het manna, dat iedere ochtend rond het kamp te vinden was en waar ze brood van konden bakken. Ze dronken uit bronnen die Mozes altijd weer kon laten stromen. En hun tempel stond midden in het kamp. Het was niet ver lopen naar de kerk, zal ik maar zeggen. En aan de andere kant van de grens wachtten er alleen maar moeilijkheden en zorgen. Daar zouden ze een hele nieuwe samenleving op moeten bouwen. Daar moesten ze aan de bak. Ze bleven liever zitten. Ze hadden een best leven. Houden zo.

In die visie zit kritiek verborgen op mensen die zich afsluiten van de wereld en ervoor kiezen zich te verstoppen in een religieus reservaat. Op die manier wees die rabbijn de manier van leven en geloven af van Joodse mensen die zich terugtrokken in de studie van de Thora en zich van de wereld verder niets aantrekken. Zoals de zoon van een rabbijn die in Thora-studie verdiept is en niet in de gaten heeft dat zijn zoontje huilt in de wieg. Tot de grootvader binnenkomt en zijn studerende zoon een oorvijs verkoopt. Hoort hij niet dat zijn kind huilt? De zoon verdedigt zich en zegt dat hij verdiept was in het Woord van God. Waarop de vader zegt: wie de Thora goed bestudeert hoort zelfs een vlieg die over de muur kruipt. Langs deze weg wordt ook de kerk gewaarschuwd om geen naar binnen gekeerd instituut te worden, waarin we ons alleen druk maken over de letter van de wet, en vergeten hoe het er aan toegaat in het leven van de mensen om ons heen. Ik ben daarom blij dat hier de deuren van diaconaal centrum Bij Bosshardt elke week opengaan.

Maar het verhaal over de verspieders van het Beloofde Land heeft ons nog meer te vertellen, denk ik. Want die tien verspieders schrokken ervoor terug om de grens van het Beloofde Land over te gaan omdat ze wel degelijk ergens bang voor waren. Ze kwamen vanuit een bestaan van slavernij en totale afhankelijkheid in het land Egypte. En nu kregen ze uitzicht op een bestaan in vrijheid. Maar vrijheid geeft verantwoordelijkheid. En durf je die aan? Misschien moest er eerst een generatie opstaan die niet gewend was aan vernedering en slavernij. Mensen kunnen immers niet van de ene op de andere dag veranderen. Het kost tijd om de overgang te maken van slavernij naar de verantwoordelijkheid van vrijheid. De veertig jaar in de woestijn is dan niet te zien als een straf van God maar als een gevolg van de menselijke aard. Mensen die lang van hun vrijheid zijn beroofd, raken gewend aan hun ketenen. Vrijheid is het werk van meer dan één generatie.

Daarom moet het verhaal over bevrijding steeds weer verteld en doorgegeven. Daarom is het belangrijk te gedenken. Daarom vindt Gods handelen in en door de geschiedenis plaats.

God wil de mensen niet zomaar even veranderen. Hij zou het kunnen, maar Hij kiest er voor om dat niet te doen. Hij wil dat mensen een vrije samenleving opbouwen, en hoe zou dat kunnen als Hij, om dat te bereiken, hun hun vrijheid zou moeten ontnemen, waarvan Hij juist wilde dat ze die zouden gebruiken en respecteren? Er zijn dingen die God verkiest *niet* voor zijn volk te doen als Hij wil dat ze toegroeien naar morele en politieke volwassenheid. Het volk wordt niet veroordeeld tot permanente ballingschap. Ze moesten eenvoudig onder ogen zien dat hun kinderen zouden volbrengen waar ze zelf niet klaar voor waren.

Vrijheid moet je leren. Dat geldt misschien ook wel voor ons in de kerk. Want de kerken in Nederland hebben generaties lang veilig verborgen gezeten in hun eigen zuil. Gereformeerd bij gereformeerd, hervormd bij hervormd, rooms-katholiek bij rooms-katholiek. Je wist welke krant je moest lezen, op welke partij je moest stemmen. Maar sinds de verdamping van de verzuiling ziet de wereld er heel anders uit. Een wereld met veel meer ruimte en met een kleinere kerk. Hoe gaan we daarmee om? Proberen we daar vol vertrouwen onze plek in te vinden, of kijken we angstig om ons heen en verlangen we alleen maar terug naar de veilige, overzichtelijke samenleving waar de kerken nog vol zaten?

Angstig om je heen kijken. Dat is wat de tien verspieders deden. Ze keken angstig om zich heen en zagen overal hun angsten bevestigd. Dat hoor je heel duidelijk in het laatste vers van hoofdstuk 13. Daar horen we: „Vergeleken bij dat volk van reuzen voelden wij ons maar nietige sprinkhanen“. Dat was het angstige gevoel dat hen bekreep. Maar daarna gaat die zin verder: „... en veel meer zullen we in hun ogen ook niet geweest zijn.“ Die laatste zin zegt niets over hoe de inwoners van Kanaän tegen de verspieders aankeken. Daar weten we namelijk helemaal niets over. Die komen niet aan het woord. Wat we horen is de angst in het hart van die tien verspieders. Het was enkel hun eigen conclusie, hun zelfbeeld, en ze hadden het mis. Ze projecteerden hun gevoel van ontoereikendheid op de buitenwereld, met als gevolg dat ze verkeerd uitlegden wat ze zagen. Ze gingen er van uit dat anderen hen zagen zoals ze zichzelf zagen. In plaats van gewone mensen zagen ze reuzen. In plaats van steden zagen ze onneembare vestingen. Hun waarneming bevond zich niet in de werkelijkheid maar tussen hun oren.

Dat doet me denken aan een ervaring die ik heb opgedaan toen ik een jaar of negentien was. Ik studeerde een jaartje theologie in Amsterdam en was uitgenodigd op een groot studentenfeest. Met lood in m'n schoenen ging ik er heen. Want één van de eerste dingen die daar gevraagd zou worden was natuurlijk: wat studeer je? En neem van mij aan dat in de jaren zeventig de ontkerkelijking in Amsterdam al behoorlijk gevorderd was, zeker onder studenten. Als ik zou zeggen: ik studeer theologie, zou ik vast vreemd worden aangekeken. Met zo'n blik van: in welke vitrine hoort dat opgezette exemplaar thuis? Maar ik draaide er niet om heen en vertelde wat ik studeerde. Aan drie mensen die ik daar sprak. Alle drie zeer onkerkelijk. Maar aan meer ontmoetingen kwam ik niet toe. Want zodra ik vertelde wat ik studeerde begonnen ze alle drie hun hele levensverhaal aan mij te vertellen. Alle mogelijke angst om over mijn geloof te vertellen ben ik die avond totaal kwijtgeraakt.

Angst. Waar zit de angst verborgen in het verhaal waar we vanmorgen naar luisteren? Niet alleen in de harten van de tien verspieders. De angst is ook te vinden achter dikke muren. „De steden zijn versterkt en heel groot“, zeiden de tien verspieders. De inwoners van Kanaän zaten achter dikke muren verstopt. Betekent dat dat ze machtig waren, of waren ze juist angstig? Ik moet denken aan iets dat ik 25 jaar geleden meemaakte. Wij waren op bezoek bij mijn broer in de Verenigde Staten. Eén van zijn dochters ging trouwen. En we aten bij de ouders van zijn aanstaande schoonzoon. Die woonden in een groot huis, in een bewaakte wijk, met een grote muur er om heen en met bewaakende bewakers bij een toegangshek. En wat zei onze zoon Steven, acht jaar oud: „Wat moeten de mensen, die hier wonen, eigenlijk bang zijn“. Kinderen en dronken mensen spreken de waarheid, is het gezegde.

Wie hoge muren om zich heen optrekt is diep van binnen bang en zoveel met zichzelf bezig dat er geen ruimte over is voor aandacht voor een ander. Geldt dat ook voor de muren die we optrekken rond Europa, om te voorkomen dat er steeds meer migranten binnen komen? Ik weet het wel, dat is een lastig en gecompliceerd probleem, maar het kan geen kwaad om er eens over na te denken en er over te praten met elkaar. Er zijn immers muren zat. De muur tussen Oost en West Berlijn - en wat was iedereen blij toen die muur gesloopt werd. De muur die gebouwd is in Israël, om Palestijnen buiten te houden. De muur die Donald Trump wilde bouwen langs de grens met Mexico. De muur die wij in West Europa bouwen door afspraken te maken met onder andere Tunesië, een land dat vluchtelingen letterlijk de woestijn in jaagt. Waar laten we ons door leiden, door angst of door vertrouwen?

En dat is nu net het verschil tussen die tien verspieders, die geen naam mogen hebben, en Jozua en Kaleb. Die twee laatsten lieten zich niet leiden door angst maar door vertrouwen. „Als de Heer ons goedgezind is, zal Hij ons erheen brengen“, horen we Kaleb zeggen. Hij vertrouwt er op dat God de mensen, zijn kinderen, nooit los zal laten. Dat is het vertrouwen dat we met elkaar uitspreken, iedere keer aan het begin van een kerkdienst. Vertrouwen lijkt misschien maar klein, vergeleken met de machten die zich groot maken in deze wereld. Maar het is het zaad van belofte. Zoals het mosterdzaad waar Jezus over spreekt. Vertrouwen is een zaad dat de belofte van de toekomst in zich draagt. Daar groeit iets mooi uit. Daarmee bouwen we een kerk die iets voorstelt. En dan moet je niet meteen aan een kerk denken die uitpuilt van de mensen. Want dan stellen we ons vertrouwen in de macht van het getal. Het gaat erom dat we ons vertrouwen stellen in de macht van Jezus' liefde. Ik heb nergens in het Evangelie gelezen dat Jezus ons vraagt een hele grote kerk te stichten. Ik lees alleen dat Jezus ons vraagt Hem te volgen. Een kerk die iets voorstelt is een kerk met mensen die Hem willen volgen op de weg die Hij ons voorgaat. In het vertrouwen dat Hij ons thuisbrengt in het land van belofte. Het land waar we liefde van God ontvangen en aan elkaar doorgeven. Ik hoop dat Amelia, die vandaag belijdenis van haar geloof aflegde, in dat vertrouwen zal leven, dat we allemaal in dat vertrouwen zullen leven.

In de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest.